

Интеграция на студентите към изследователска работа и участие в дигитална среда

Валентина Миленкова^x

Настоящата статия има за цел да анализира няколко важни аспекта в осмислянето на университетското образование като среда на интелектуална и изследователска трансмисия, акцентирайки върху следните въпроси:

- *Кои са характеристиките на интегрирането на студентите към изследователска работа;*
- *Какви качества формира изследователската дейност;*
- *Как обучаваните млади хора се отнасят към различните изследователски активности.*

Акцентът в анализа е поставен върху студентите и тяхната гледна точка за включването им в изследователски дейности.

Статията е базирана на резултати, получени в хода на проекта „Европейски подход за публични компетенции и участие в дигитална среда“, реализиран от преподаватели, докторанти и студенти от катедра Социология, ЮЗУ „Неофит Рилски“, през 2014 г. с ръководител доц.дсн Добринка Пейчева. Основен метод за получаване на информация са 2 фокус групи, проведени със студенти от хуманитарни специалности.

Модерното университетско образование трябва да представлява единство на обучение и изследване. Включването на студентите в него е важно, защото:

- *повишава придобиваната от тях квалификация и професионалните им умения;*
- *допринася за усвояване на компетентности чрез „правене“;*
- *формира нагласа за учене и усвояване на нови неща.*

Чрез изследователската работа:

- *студентите стават по-активни и заинтересовани от обучението;*
- *прилагат на практика наученото от лекции и упражнения;*

Включването на изследването в методите на преподаване е важно за ефективността на образователния процес, защото е насочена към комплексното личностно развитие както от

гледна точка на усвояване на конкретни умения и компетентности, така и по отношение формирането на качества, които имат значение за създаване на обща познавателна нагласа.

Един от важните изводи на статията е, че участието в изследователска дейност от страна на студентите е предпоставка за тяхната бъдеща професионална идентичност. Изследването акцентира на това, че създаването на студентски изследователски умения е свързано с учебните програми, които трябва да стимулират повече творчество, индивидуален подход и да кореспондират с личностно-центрираната педагогика. Също е необходимо да се подчертае дефинирането на разнообразни методи на преподаване и изпитване, стимулиращи индивидуалността в процеса на обучение.

Въведение

В настоящата епоха във всички области на политиката, икономиката, културата, образованието, международните отношения протичат сериозни промени, развиват се дълбоки и динамични състояния на реструктуриране, чиято ключова характеристика е глобализацията. Глобализацията е термин, с който се визират процесите на преобразувания в социален план, характеризиращи се с нарастващи взаимовръзки, размиване на границите и ценностите, преход към нов обществен модел, формиране на специфичен тип солидарност, гарантиране на свободната конкуренция на идеи, ценности и постижения (Недялкова, Бауман, 2005).

В своя анализ на глобализацията Улрих Бек (Бек, 2002) подчертава нейната универсалност, изразяваща се в това, че чрез нея постиженията на човешкия прогрес във всички области на живота стават достояние на милиони хора. В икономически план глобализацията се разглежда като създаване на световен пазар, характеризиращ се със свободното движение на стоки, услуги, капитали, работна сила. От друга страна, глобализацията е предпоставка за създаване на единна общност с общочовешко значение и колективна отговорност с оглед предотвратяване на конфликти и кризисни ситуации в различни точки на света. В този смисъл глобализацията означава преди всичко „всеобхватност, всеобщност, планетарност или казано популярно – световност” (Недялкова, Бауман, 2005).

Глобализацията поставя въпроса за мястото на науката и нарасналото значение на изследователската работа и умения; за начина, по който те стават част от професионализма на човека и неговото ситуиране в обществото. В този контекст университетското образование придобива централна роля, защото създава ключови

умения у студентите и е насочено към усвояване на знания и квалификации, които са специализирани и научно центрирани.

Настоящата статия има за цел да анализира няколко важни аспекта в осмислянето на университетското образование като среда за интелектуална и изследователска трансмисия, акцентирайки върху следните въпроси:

- Кои са характеристиките на интегрирането на студентите към изследователска работа;
- Какви качества формира изследователската дейност;
- Как обучаваните млади хора се отнасят към различните изследователски активности.

Акцентът в анализа е поставен върху студентите и тяхната гледна точка за включването им в различни изследователски дейности. Статията е базирана на резултати, получени в хода на проекта „Европейски подход за публични компетенции и участие в дигитална среда“, финансиран по Наредба 9 и реализиран от преподаватели, докторанти и студенти от катедра Социология, ЮЗУ „Неофит Рилски“, през 2014 г. с ръководител доц.дсн Добринка Пейчева.

Основен метод за получаване на информация са фокус групи - две, проведени със студенти от хуманитарни специалности.

Образование и изследвателска дейност

Образованието е свързано с предаване на знания, квалификации и компетенции, които са в основата на успешната реализация на индивидите. Образованието съответства на потребностите на индивида от знания за човека, природата и обществото, които формират способността за ориентация в света, за усещане на собственото място в обществените структури, за включване в социалните отношения. Образованието е важно в социален план, защото е свързано:

1. С формиране на умения за живот в общност, изразени в създаването на нагласа и готовност индивидът да общува и съжителства с връстниците си, за да се превърне в активен участник в живота на образователната институция, за да усвои умения, формиращи неговата практическа активност и ориентири. „Животът в общност“ (Jackson, 1968) е умение, обозначаващо необходимостта да се съобразяваш с другите, да ги зачиташ, или дори да се откажеш от собствените си желания, да правиш компромис с настроенятията си, което се формира в организационната среда на образователната институция още в най-ранните ѝ форми.

2. С предаване на знания, квалификации и компетентности, изграждащи културната и интелектуална опора на обществото. Така се поддържа връзката между доминиращите изисквания и тяхната проекция при обучението и подготовката на индивидите. Образованието въвежда актьорите в един свят на публично развити значения, въпреки обстоятелството, че е възможно в определени случаи да се прояви техният релативен характер.

В съответствие с основните си дейности – обучение и възпитание, образователната система е насочена към изграждане на определени личностни качества и това би могло да бъде осъзнато или не, умишлено търсено или не от различните субекти включени в протичащите взаимодействия. Но създаването на социално съзнание посредством процеса на обучение и възпитание не винаги е явно; това означава, че образователната система придобива и една невидима за индивидите функция, която се разкрива във взаимоотношаността между личностното формиране и структурата на властовите реалности и отношения. Защото образованието като изпълнява своята специфична дейност, отнасяща се до процеса на обучение, осъществява и социалната си функция по запазване и поддържане на социалния ред.

Образователната институция социализира със знанията, които предава, със специфичните правила и ценности, които легитимира, с контактите и субкултурите, които се развиват и въвличат индивидите в различни отношения; социализира и с основния субект на своите влияния - преподавателят. Всички изброени страни на социализационните въздействия акумулират в себе си определен опит и стават носители на конкретна насоченост и ангажираност, която има предназначение да формира в съответствие с обществения образец, който я детерминира.

Модерното университетско образование трябва да представлява единство на обучение и изследване, а самият изследователски процес е необходимо да се реализира чрез участие на студентите в него. Това е важно, защото включването на студентите в изследователски активности:

- повишава придобиваната квалификация и професионалните им умения;
- доближава студентите до лабораторията и процеса на създаване на знания;
- допринася за усвояване на компетентности чрез включване в конкретни дейности (известно в западната литература като *learning by doing*);
- формира нагласа за учене и усвояване на нови неща.

Чрез изследователската работа:

- студентите стават по-активни и заинтересовани от обучението;
- прилагат на практика учебния материал от лекции и упражнения;
- научават нови неща;
- превръщат се в коректив на работата на преподавателите, защото задават въпроси, изискват допълнителни уточнения, търсят по-голяма прецизност в процеса на обучение.

Друго важно следствие от участието на студентите в изследователски активности е развиването на тяхната мотивация да продължат обучението си в по-високи образователни степени като магистърска или докторска.

Самата изследователска работа е от съществено значение, защото тя е насочена към комплексното личностно развитие както от гледна точка на усвояване на конкретни умения и компетентности, така и по отношение формирането на качества, които имат значение за създаване на обща познавателна нагласа. Ето някои от качествата, които изследователската дейност развива:

- Критичност и саморефлексия
- Отвореност към промени
- Склонност към усъвършенстване
- Амбициозност и творчески подход
- По-висок професионализъм
- Стремение към повишаване на квалификацията
- Информираност за света и социалната ситуация.

Емпирични дименсии

Как младите хора описват своето включване в изследователски активности или какви са конкретните съдържателни асоциации през техния поглед, когато се говори за участие на студентите в изследователски дейности; използват се споделените мнения в проведените фокус групи в реализирания университетски проект през 2013г.

Респондентите посочват:

- Включване в изследователски проекти;
- Участие в конференции и кръгли маси;
- Организиране и провеждане на студентски конференции;
- Разработване на собствени проекти;
- Писане на статии по различни теми;
- Разработване на творчески презентации.

Забелязва се, че за студентите реалното участие в изследователска дейност се асоциира главно с активности, които носят в себе си заряда на специализираната научна дейност, разбрана като част от професионалните занимания с наука. В същото време обаче, мога да допълня, че наред с това разбиране, споделено от студентите, трябва да се има пред вид, че тяхното приобщаване към изследователска работа става и чрез ежедневните и рутинни практики на обучението в зали и аудитории, свързано с:

- възлагане на конкретни задания по време на лекции, семинари и упражнения;
- проучване на литература по определена тема;
- разработване на курсови работи;
- реализиране на екипна разработка по конкретна тема;
- изнасяне на презентации;
- писане на доклади и есета.

При всяка една от посочените активности, които се изпълняват в рамките на обучението и се възлагат от преподавателите на техните студенти, се предполага извършване на специфично изследователско усилие, свързано с теоретична и проучвателска работа, координиране на екипа и разпределение на ангажираността на всеки от членовете, правене на обобщения и представяне на резултатите от теоретичната и/или практическата работа. Това са всички онези важни, ежедневни усилия, които са необходими, но факт е, че студентите ги възприемат като обучение, а не като изследователска активност.

Според студентите в проведените фокус групи, най-предпочитана от изследователските дейности е: участието в изследователски проекти; а най-малко желаната дейност е писането на материали/статии. Като цяло студентите биха участвали в конференции и кръгли маси, а също биха разработвали собствени проекти, ако тези активности са финансирани, т.е. проявява се една прагматична гледна точка към очакваните и реализирани усилия, свързана с възможността за създаване на добри материални условия, в които съответната дейност да се развие и разпласти.

В тази връзка е важно да подчертая, че **нагласата** към изследователска работа у студентите е нещо, което се създава и развива и роля в този процес има семейството, от значение са също индивидуалните предразположения и природни дадености. Най-голяма роля имат обаче образователните институции и по-специално преподавателите като главни субекти на обучителна и изследователска активност. Затова е важно да подчертая, че участието на студентите в изследователска работа е свързано с:

- качеството на образованието;

- подготовката на самите преподаватели;
- изследователската ангажираност и умения на преподавателите; тяхното участие в различни научни мрежи;
- диалога и готовността на преподаватели и студенти да работят съвместно.

Какво привлича студентите в изследователската дейност, протичаща в университетска среда? Най-напред това е *екипността*, т.е. „възможността за обсъждане на различни неща с колеги”, „изявата пред останалите студенти”, „теренната работа”. Забелязва се, че привлекателни за по-голямата част от студентите са социалните аспекти на изследователската работа, а именно, възможността за дискусии, за установяване на контакти; така социабилността може да се разглежда като един от мотиваторите за привличане на студентите в различни изследователски активности.

Разбираемо е, че не всички студенти декларират специфичен интерес към научна работа. Науката като професия се оценява от студентите като дейност, която не осигурява мобилност, а нейните резултати идват след време. Освен това научната дейност като професия изисква сериозни и продължителни усилия и няма добро заплащане според споделените мнения на студентите. В тази връзка посочените от респондентите в хода на реализираните фокус групи, предпочитани професионални статуси и позиции са тези, които изискват рутинност и предлагат статусна сигурност. Най-желаната статусна позиция за студентите е работа в преуспяваща фирма, голяма и наложила се на пазара; като пример бяха посочвани: мобилните оператори, банки, застрахователни организации, отдели по човешки ресурси, общинска, регионална, държавна администрация, утвърдени неправителствени организации. Атрактивни са институциите и занятията, които дават възможност за израстване, за получаване на статусни придобивки и ресурси - като премии, бонуси, пътувания в чужбина.

Във връзка с формирането на нагласа за изследователска активност у учащите трябва да се разглежда и релацията: *образование - творческа нагласа*.

Студентите участващи в анкетното проучване (проведено през 2013 г. от същия екип с 220 студенти) декларират, че

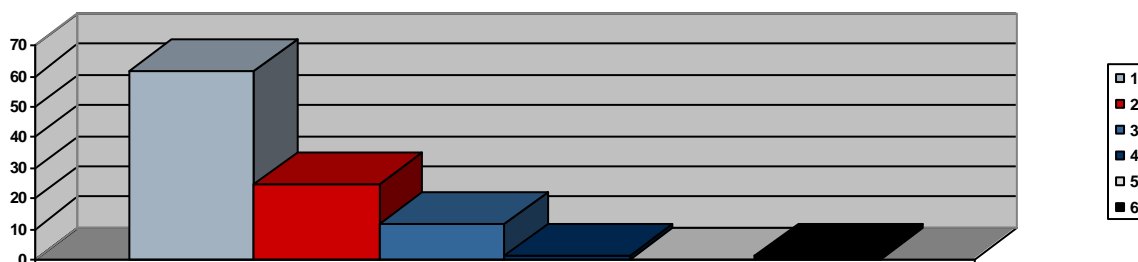
“Образованието трябва да развива творческата нагласа”:

86.0% от респондентите изразяват *съгласие* с твърдението:

- 1- напълно съгласен: 61.5%;
- 2- -съгласен: 24.5%;

- 3- - нито съгласен, нито несъгласен: 11.5%;
- 4- -несъгласен: 1.5%;
- 5- -напълно несъгласен: 0%; 6-не знае 1% (Графика 1).

Графика 1 Образованието трябва да развива творческата нагласа

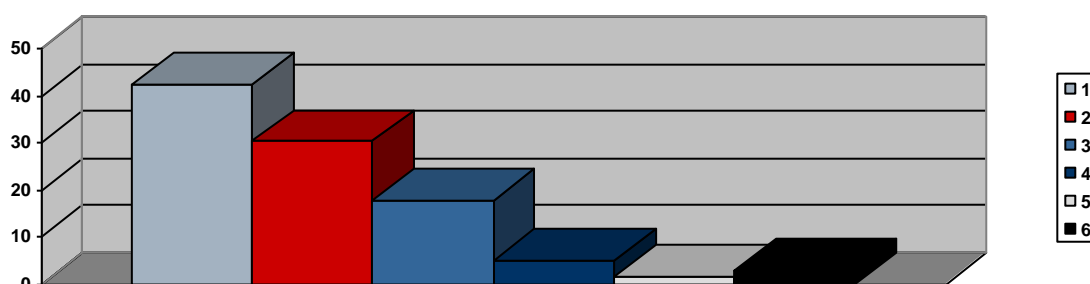

Освен това, според студентите образованието е важно за успеха в живота днес у нас (Таблица 1)

Таблица 1 До колко важно е образованието за успеха в живота днес

Изключително важно (1)	Много важно (2)	Важно е (3)	Не е особено важно (4)	Изобщо не е важно (5)	Не знае (6)
39.5	31.5	17.5	7.5	1.5	2.5

Графика 2 До колко е важно образованието за успеха в живота днес

Забелязва се, че 88.5% от анкетиранията лица са посочили образованието като важно условие ("изключително важно", "много важно", "важно") за индивидуалния просперитет. Всичко това, идва в подкрепа на тезата, че образованието не е само ценност, то реално се проектира в образователните аспирации и стратегии на българите. Извеждането на образованието като фактор за мобилност показва осъзнаването на неговата тежест и значимост като стимул за преуспяване, доколкото образованието е не цел сама за себе си, а има значение с оглед реализиране в обществото, заемане на добри статуси и постигане на благополучие.

Оценка на обучението

Студентите не оценяват високо състоянието на образователната система днес. В анкетното проучване на въпроса: "Какво е състоянието на образователната ни система?", респондентите правят оценката по десетстепенна скала от: 00 - "много лошо", 10 - "много добро"; отговорите имат следния вид. (Таблица 2)

Таблица 2 Оценка на състоянието на образованието

	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	Не знае
Обща оценка	7.8	8.7	9.3	12.9	10.5	19.5	7.4	5.7	2.6	1.6	1.5	12.5
Обучение: ЮЗУ	2.9	2.5	5.5	9.9	10.6	16.3	13.0	16.6	14.8	5.5	2.5	0.0

От данните се забелязва, че в случая, когато се дава обща оценка на образованието в страната, основните натрупвания са изтеглени в първата половина на скалата, визиращи по-скоро негативна оценка. Причините за това може би трябва да се търсят в отсъствието на цялостна визия на провежданите реформи в образованието, липсата на приемственост между отделните екипи на просветното ведомство, което води до стихийност и "работа на парче". А това от своя страна предполага и налагане на двойни стандарти, и създаване на дублираща мрежа от отношения. Всичко това се отразява на институционалната среда, на конкретните ситуации свързани с реализацията на младите хора. Сериозен проблем на образователната система е: качеството на обучението и провежданата подготовка; несъответствието между оценки и реални знания; несъответствието между знания, умения и реализация. От друга страна, значение има и това - какви точно личностни качества формира и трябва да формира българското образование.

Вторият пласт на направената от студентите оценка е насочена към обучението в Югозападния университет, като основните натрупвания са в средните и горните рангове на скалата, което означава по-висока оценка на реализираното в университета обучение в сравнение с оценката, която студентите дават на общото състояние на образованието в страната.

Образование и дисциплина

Включването на студентите в изследователски активности е свързано с общия институционален контекст, с неговия потенциал да предоставя добри материални условия, но в същото време да създава възможности за изява. От друга страна, важно е да се подчертае спазването на правилата, съблюдаването на дисциплината, защото изследователската работа изисква определен алгоритъм, предполага познаване на образците и последователността на процедури и етапи; а всичко това безспорно опира и до дисциплиниращия фон на системата. Образованието става среда за усвояване на изследователски подходи, които изискват спазване на отработени и възприети модели на възпитание. Обучението и възпитанието като базисни дейности в образователната система се реализират в съответствие със специфични изисквания и целят въплъщаване на модели и норми, свързани със стриктното спазване на елементите на дейността. Според Гидънс (Гидънс, 2004: 351-2) „дисциплината се подпомага както от физическата среда, така и от точното планиране за осигуряване на постоянен синхрон на дейностите във времето и пространството“. Като цяло обаче дисциплината трябва да се разглежда и в по-общ план като въздействие, при което се акцентира на целенасоченото следване на модели, образци и правила, с оглед изграждане на жизнена позиция, отношение, морал. Възпитанието е едно от най-важните социални средства за моделиране на човешките поколения, които са асоциални при раждането си (Durkheim,1956).

Според Дюркем (Durkheim,1956) образованието има за цел да подбуди и развие у детето определен брой на физически, интелектуални и морални състояния, представящи обществото в неговата цялост, както и специфичната социална среда. Така целта е да се създаде едно нормирано същество, имащо чувство за правилата; а това изисква присъствието на поколения от възрастни, поколения от млади и едно действие, упражнено от първите върху вторите с оглед засилване хомогенността на обществото. Според Дюркем, дисциплината е моралът на образователната общност и на общественото тяло, а индивидът трябва да се научи да зачита правилото и да изпълнява задълженията си, да стане нормирано същество. В разбиранията на Дюркем дисциплината трябва да се осъзнае като нещо добро и необходимо, а в дългосрочна перспектива тя създава уважение към законността, към безличния закон – с неговата обективност и всеобхватност.

Студентите оценяват твърдението: "Образованието трябва да учи на ред и дисциплина с голямо единодушие – 97.5% са съгласни с това, че образователната система трябва да има и дисциплиниращ ефект (Таблица 3).

Таблица 3 Образованието трябва да учи на ред и дисциплина

Напълно съгласен	Съгласен	Нито съгласен нито не	Несъгласен	Напълно несъгласен	Не знае
61.5	24.5	11.5	1.5	0.	1.0

Възприемането на образованието като дисциплинираща институция е важен аспект на приобщаването към изследователска дейност; в условията на глобализация това става много актуално не само за пълноценното реализиране на изследователските дейности, но и защото в последните години, дисциплината се превърна в един от сериозните дефицити на българското образование: с нарасналата агресия, насилие, но също и с пасивност, безразличие, липса на отговорност и на социална ангажираност. И родители, и учители, и цялата българска общественост са солидарни относно необходимостта от по-строги правила, налагащи ред и дисциплина.

Заклучение

Един от важните изводи на статията е, че участието в изследователска дейност от страна на студентите е предпоставка за постигане на различни цели с познавателен и социален характер, свързани с включването на младите хора в конкретни мрежи и структури в рамките на университетската институция, което позволява разгръщане на техните качества, формиране на квалификации и компетентности, имащи значение както в личностен, така и в професионален план и допринасящи за тяхната изява. В този контекст, важен извод е, че за да има формирани умения за изследване, една личност трябва да бъде свързана с другите, защото именно тези други са основният източник на създаване на предпоставки за реализиране на ативността. Затова от голяма важност са екипите, в които студентите се включват на базата на взаимно споделени интереси и изпълнявани дейности. В крайна сметка, изследователските умения и навици, за които допринася университетското образование стават същностна характеристика на личностния потенциал и усъвършенстване, а това са все различни страни от придобиването на обществен опит и индивидуална значимост.

Предизвикателствата пред образованието с оглед създаване на изследователски умения у студентите са свързани с:

- Учебните планове и програми, които трябва да стимулират повече творчество и индивидуален подход и да кореспондират с личностно-центрираната педагогика.
- Учебните планове трябва да имат повече мобилност и избираеми дисциплини.

- Отварянето на университета към възрастното поколение, което да превърне университета реално в „институция за учене през целия живот”. В тази връзка е особено важно да се развиват дистанционните форми на обучение.

- Активизирането на проектната дейност на университетско ниво, както и акцент на възлагането на различни творчески задачи на студентите в процеса на обучение.

Студентите не винаги проявяват готовност за включване в изследователска работа. Често пъти те са инертни и незаинтересовани, пасивни. В същото време те имат потребност от изява, а изследователската работа е привлекателна за тях с: екипността си, творчеството, изявата пред другите –именно това трябва да бъде в основата на подхода към младите хора. Като цяло обаче, включването на студентите в изследователска дейност зависи от качеството на образованието, подготовката и активността на самите преподаватели. В този смисъл включването в изследователски дейности на студентите е важен елемент в личностното развитие и реализация в условията на глобализация, т.е. в зависимост от конкретната структурираност, организация и насоченост; в зависимост от протичащите модели на обучение и възпитание, участието на студентите в изследователска дейност е предпоставка за техния индивидуален просперитет, но в същото време е индикатор за развитието на университетското образование и неговите перспективи.

Използвана литература

Бек,У. 2001 *Световното рисково общество*. София: Обсидиан

Бек,У. 1993 *Откриване на истинската политика*. София: Планета 3

Гидънс, А. 2004 *Социология*. София: УИ „Св.Кл.Охридски”

Дюркем, Е. 2006 *Да мислим възпитанието*, София: Сонм

Недялкова, А., З.Бауман, Д.Филипов 2005 *Глобализъм, регионализъм и антиглобализъм*.
София: Албатрос

Durkheim, E.1956 *Education and Sociology*, New York: Free Press

Jackson, P.W. 1968 *Life in Classrooms*. New York: Basic

³Валентина Миленкова е професор дсн в катедра Социология, ЮЗУ "Н.Рилски"-Благоевград, преподавател по социология на образованието, социална стратификация и неравенства. Основни интереси: образователни и социални неравенства, социализация, институции на знанието.